

необходимые документы в сфере образования. Для управления качеством образования необходимо внедрение обязательных процедур стандартизации: лицензирование, аттестация и аккредитация образовательных учреждений, оценка результатов испытаний качества образования, внутренний контроль образовательных учреждений с определенной системой.

Исследования существующего отечественного и зарубежного опыта развития высшего профессионального образования доказали, что возрастающая ответственность за повышение качества образования является основной задачей высших учебных заведений, а ее развитие возлагается на само образовательное учреждение, а зачастую только на него, несистемные реформы, неорганизованность индивидуальных и инновационных реформ отрицательно сказывается на эффективности

системы высшего образования, и на этой основе система образования не может развиваться по определенной системе.

Заключение. Качество образования играет ключевую роль в развитии не только сферы образования, но и всех сфер жизни общества. Поэтому необходимо повышать качество образования в высших учебных заведениях страны для всех сфер общественной жизни, для обеспечения достойной и качественной жизни, для развития государства, завоевания своего положения в обществе, в целом, развивать всесторонность личности и мышления людей общества.

Ключевые слова: методы исследования, качество образования, управление качеством образования, развитие образования, комплексная оценка (аттестация, аккредитация и лицензирование).

ТДУ 84-7

Г.И. Ризоева

МУҚОИСАИ ФЕЪЛҲОИ МОНДА ВА ГУЗАРАНДА ДАР ЗАБОНҲОИ ТОҶИКӢ ВА АНГЛИСӢ

МТҒ “Донишқадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”

Ризоева Гулнора Икромовна - н.и.ф., омӯзгори кафедраи забонҳои МТҒ “Донишқадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”. Тел: (+992) 918 78 64 55

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқот дар мақолаи мазкур аз баёни умумият ва муҳимияти феълҳои монда ва гузарандаи забони тоҷикиву англисӣ иборат мебошад.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Нақши муқоиса дар андӯштани дониш ниҳоят бузург аст ва ҳар қадар объект мураккабтар бошад, ҳамон қадар роли муқоиса чун методи таҳқиқотӣ меафзояд. Ба ҳамин маънӣ, илми наҳв аз мураккабтарин ва пурбаҳстарин баҳои забониносии дар тамоми забонҳои олам ба шумор меояд, ки аз худ қардани он бидуни муқоиса бисёр мушкил аст. Аз ин рӯ, таҳқиқи феълҳои монда ва гузарандаи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бо роҳи муқоиса аз мақбултарин василаи шинохти ин масъала доништа мешавад. Дар мақолаи мазкур аз методи муқоиса васеъ истифода бурда шудааст. Чунки ҷангоми забонмӯзи мо грамматикаи забони тоҷикиро бо забони англисӣ вақте ки муқоиса менамоем ба шунаванда ё омӯзандагони дилхоҳ забон фаҳмотар мешавад. Ин аст, ки методи муқоисавии омӯхтани забонҳо, яке аз методҳои асосии таҳлили илмӣ ба ҳисоб меравад.

Натиҷаи таҳқиқот ва баррасии онҳо. Забон дар байни дигар ҳодисаҳои ҷамъиятӣ мавқеи махсусро ишғол қарда, ба гурӯҳи ҳодисаҳои мураккабтарин ва серасрортарини

ҷамъиятӣ дохил мешавад. Шояд бо ҳамин сабаб бошад, ки ҳанӯз дар давраи ташаккули забониносии методи муқоисавии омӯхтани забонҳо чун яке аз методҳои асосҳои таҳлили илмӣ ба вуҷуд омада буд, ташаккул ёфт ва ҳоло ба муваффақиятҳои калони илмӣ ноил гардидааст. Ҳақиқатан ҳам, маҳз методи таҳлили муқоисавии забонҳо имконият медиҳад, ки на танҳо барҷастатарин хусусияти забонҳо, балки хусусиятҳои баъзан назарногири онҳо низ пурратар ва амиқтар муайян гарданд. Ин бошад, ҳам барои омӯхтани забонҳои хориҷӣ ва ҳам барои омӯхтани забонҳои модарӣ аҳаммияти махсусе пайдо мекунад ва ба сикли фанҳои забониносии дохил кардани курси грамматикаҳои муқоисавӣ ва мутаносибии забонҳои гуногун аз тарафи муаллимони факултетҳои филологии мактабҳои олиӣ мо бо хушнудӣ пешвоз гирифта шуд.

Хулоса. Муқоисаи байни феълҳои монда ва гузаранда дар забони англисӣ ва тоҷикӣ нишон медиҳад, ки феълҳои монда дар забони тоҷикӣ бо феълҳои гуногуни ёридиҳанда сохта шуда, феълҳои гузаранда бо пурқунандаи бевосита вобаста мебошад. Дар забони англисӣ бошад, феълҳои монда бо худ пурқунанда нагирифта, дар феълҳои гузаранда пурқунандаи бевосита истифода бурда мешавад.

Ин аст яке аз шохаҳои грамматикӣ феълҳо, ки донистани он дар тарҷума намудани матнҳои китобҳо, инчунин рӯзномаву маҷаллаҳо ба ҳар як шахсе, ки аз забони англисӣ ба тоҷикӣ ва ё баръакс ба тарҷума машғул ҳастанд, мусоидат хоҳад кард.

Калимаҳои калидӣ. феъл, муқоиса, вазифаи феълҳо, тарҷума, амал, забониносии, забонҳои муқоисашаванда, пурқунандаи бевосита, пурқунандаи бавосита, фарқият, забони англисӣ, феълҳои монда, феълҳои гузаранда.

G.I. Rizoeva

COMPARISON OF INTRANSITIVE AND TRANSITIVE VERBS IN TAJIK AND ENGLISH LANGUAGES

NEI “Medical-Social Institute of Tajikistan”

Rizoeva Gulnora Ikromovna - candidate of Philology science. teacher of department of languages of NEI “Medical-Social Institute of Tajikistan”. Тел: (+992) 918 78 64 55

The purpose of the study. The purpose of the research in this article is to explain the generality and importance of the remaining and transitive verbs of the Tajik and English languages.

Importance of the theme. The role of comparison in the acquisition of knowledge is extremely important, and the more complex the object, the greater the role of comparison as a research method. In this sense, linguistics is one of the most complex and controversial branches of linguistics in all the languages of the world, which is extremely difficult to master without comparison. Therefore, the comparative study of verbs in the Tajik and English languages is considered to be the most appropriate means of understanding this issue.

The results of the study and their review. language occupies a special position among other social phenomena and is included in the group of the most complex and mysterious social phenomena. Perhaps it is for this reason that the comparative method of learning languages, as one of the main methods of scientific analysis, was formed during the formation of linguistics, and now it has become a great scientific success. Indeed, the method of comparative analysis of languages makes it possible to determine not only the most prominent features of languages, but also the features that are sometimes overlooked. This is of particular importance both for learning foreign languages and for learning mother tongues, and the addition of a course of comparative and comparative

grammars of different languages to the cycle of linguistics was welcomed by the teachers of the philological faculties of our higher schools.

Conclusion. *A comparison between the transitive and the transitive verbs in English and Tajik shows that the transitive verbs in the Tajik language are formed with different auxiliary verbs, and the transitive verbs are directly related to the filler. In English, passive verbs do not take filler, and transitive verbs use direct filler.*

This is one of the grammatical branches of verbs, the knowledge of which will help in translating texts and books, as well as newspapers and magazines to every person who is engaged in translation from English to Tajik or vice versa.

Key words. *verb, comparison, function of verbs, translation, action, linguistics, comparable languages, direct object, indirect object, difference, English language, intransitive verbs, transitive verbs.*

Муҳиммийат. Феъл чунин ҳиссаи мустақили нутқ мебошад, ки **амал** ва ҳолату вазъиятро ҳамчун амал мефаҳмонад ва дорои категорияҳои хоси худ мебошад. Масалан, чунин феълҳо амал, кору ҳаракатро ифода мекунанд: давидан, омадан, рафтан, хондан, кор кардан, навишта гирифтани ва ба монанди инҳо. Мисол:

Як пирамарди тахминан 80-сола ба гиряи занонаи падари Гулнор хандаи тамасхуромезе карда **гуфт...**[С. Айнӣ, “Дохунда”]. Духтарҳо ўро дида, аз ҷо **бархостанд** [Ҷ.Иқромӣ, “Дувоздаҳ дарвозаи Бухоро”]. Ифодаи **ҳолат**: истодан, ҳобидан, сукут кардан, пилак рафтан ва ғ.

Гулнор ҳам бо диққати тамои **гӯш дод**. [С. Айнӣ, “Дохунда”]. Ман **ташна мондам**, амакҷон, камтар об ёфта диҳед [Р. Ҷалил, “Шӯроб”].

Феълҳои забони тоҷикӣ аз рӯи муносибати байни ғоилу мафъул ва муносибати амал ба ду гурӯҳи калон ҷудо мешаванд, ки ҳар кадом дорои хусусиятҳои грамматикӣ худ мебошад: як гурӯҳ феълҳои монда ва гурӯҳи дигар феълҳои гузаранда ном дорад.

Феълҳои монда, ки ба мафъул (объект) бевосита гузаштани таъсири амалро намефаҳмонанд, феълҳои монда номида мешаванд. Масалан: хестан, нишастан, баромадан, дамидан, давидан, ларзидан, омадан, суҳбат кардан, вохурӣ кардан, ғалаба кардан, раҳсипор гардидан, хомӯш шудан, хичолат кашидан ва ба монанди инҳо. Ин гуна феълҳо аз рӯи маънии луғавӣ худ ва ё маъноӣ ҷузъи

номи феълҳои таркибии номи бевосита бо ғои (субъект) алоқаманд буда, пайваста ба ҳамин бо пуркунандаи бавосита ва ҳол муносибат дошта метавонанд. Аз ин ҷиҳат саволҳои пуркунандаи бевосита чи?, ҷиро?, ҷиро? бо феълҳои монда кор фармуда намешавад. Масалан, дар ҷумлаи «Салим аз ҷояш озод хест» муносибати амал бо аъзоҳои дигари ҷумла ба тарзи зерин воқеъ мешавад: хест – ки? – Салим (мубтадо), аз ҷуҷо? – аз ҷояш (ҳоли макон), ҷи тавр? – озод (ҳоли тарзи амал). Муносибати ҳамаи феълҳои монда бо аъзоҳои синтаксисӣ низ ҳамин тавр мебошад: Ғируза ба ҳуҷраи таи айвони дарвозахона даромад, Мирак ба рӯи сӯғай таги айвон нишаст. [Ҷ. Иқромӣ, “Дувоздаҳ дарвозаи Бухоро”]. Ришу мӯйлабаш ларзиданд. [Р. Ҷалил, “Шӯроб”]. Ҳайдар, дар Бухоро Ҳукумати Советӣ ғалаба кард, амир гурихт. [Ҷ. Иқромӣ, “Дувоздаҳ дарвозаи Бухоро”].

Феълҳои таркибии номи монда бо феълҳои гуногуни ёридиҳанда сохта мешаванд, аз ҷумла онҳое, ки бо ёридиҳандаҳои ҳаммаъноӣ шудан, гардидан ва гаштан сохта шудаанд, феълҳои монда мебошанд: Ҳамин тавр, се-ҷор дарс мехонданду ҷавоб мешуданд [Ҷ. Иқромӣ, “Дувоздаҳ дарвозаи Бухоро”]. Давлат ҳайрон мешуд, ки ин ҷавон ҷи қадар пурдон аст [Р. Ҷалил, “Шӯроб”]. Роҳи Ваҳши бодпо гардид банд. [М. Қаноат, “Достони оташ”].

Феълҳои монда (**Intransitive verbs**) дар забони англисӣ дар худ пуркунанда намегирад. *She sleeps too much* - Ў хеле зиёд *ҳоб*

мекунад. He *complains* frequently. Вай зуд-зуд *шикоят мекунад*. Дар ин ҷумлаҳо ягон чиз амали феълҳои *sleep* (*хоб кардан*) ва *complain* (*шикоят кардан*)-ро дар худ қабул намекунад.

She sings every day (no object = intransitive)

Ӯ ҳар рӯз суруд мекунад. (набудани пуркунанда ё предмет=монда)

My sister **broke** the window. Хоҳарам тирезаро **шикаст**. My father **cried**. Падарам **дод зад**. Дар ин ҷумла мо мебинем, ки баъд аз феъл ягон калима мавҷуд нест. Ба таври дигар гӯем, дар он ҷо барои калима ягон пуркунанда нест, ё ин ки ягон исм нест, ки амали калимаро дар худ қабул намояд. Ягон фикр бояд кард - мо чӣ метавонем гуфт? *My father cried something*. Оё ягон исме вучуд дорад, ки мо баъд аз феъли **cried-дод зад** истифода намоем? Шояд мо метавонистем дар бораи як ё ду исм ба монанди *tears* (ашкҳо) ё ҳатто *goodbye* (алвидо, хайр) фикр кунем, аммо аслан мо феъли *сгу* (гирия кардан, дод задан)-ро наметавонем бо пуркунанда истифода намоем. Дар ин ҷо мисолҳои бештари феълҳои мондаро аз назар мегузаронем:

I **slept**. Ман **хоб кардам**. I **coughed**. Ман **сулфа задам**. The glass **felt**. Шиша **афтод**. My cat **ran**. Гурбаам **давид**. The sun **rose**. Офтоб **баланд шуд**.

Бояд қайд кард, ки дар ҳама маврид, субъект амали феълро иҷро карда истодааст ва ягон чиз амалро қабул намекунад.

T: Do we *cry*? Оё мо *гирия мекунем*?

Дар ин маврид мо метавонем гӯем, ки *сгурия кардан* феъли монда аст. Мо бояд қайд намоем, ки феъли якум, **broke-шикаст**, баъди ҳудаш боз як калимаи дигар дорад. Вале феъли дуум, **cried-дод зад**, баъди худ калима надорад. Агар ба таври умумӣ гирем, мо метавонем гӯем, ки ҳамаи феълҳои забони англисӣ метавонанд ба ду гурӯҳ тақсим карда шаванд: феълҳои, ки бояд баъд аз худ калима(ҳо)-и дигар гиранд ва феълҳои, ки метавонанд баъд аз худашон калима нагиранд.

Феълҳои гузаранда дар забони тоҷикӣ, ки бевосита ба объект гузаштани таъсири амал, яъне ғайр аз муносибати субъект маҳз ба объект нигаронида шудани амалро мефаҳмонанд, феълҳои гузаранда ном доранд.

Чунончӣ: омӯхтан, ғундоштан, поидан, овардан, дидан, доништан, кашидан, коридан; тақрор кардан, пешвоз гирифтани, омода сохтан, муайян намудан ва м. ин.

Дар ҷумлаҳои зерин феълҳо бо аъзоҳои гуногуни ҷумла алоқаманд бошанд ҳам, муносибати мафъулии онҳо мавқеи асосӣ дорад ва он бо пуркунандаи бевосита вобаста мебошад: Ман дар ин ҷо гӯсфанд мечаронам [С. Айнӣ, “Дохунда”]. Ронанда мошинро ба қаторе бароварда нигоҳ дошт [Ф. Муҳаммадиев, “Сози Мунаввар”]. Давлат ўро шинохт [Р. Ҷалил, “Шӯроб”]. Муносибати мафъулии феълҳои гузаранда аз ин қабил аст: Мечаронам – кӣ? – ман (мубтадо), дар кучо? – дар ин ҷо (ҳоли макон), чӣ? – гӯсфанд (пуркунандаи бевосита); нигоҳ дошт кӣ? – ронанда (мубтадо), чиро? – мошинро (пуркунандаи бевосита), дар кадом ваъзият? – ба қаноре бароварда (ҳол); шинохт – кӣ? – Давлат (мубтадо), киро? – ўро (пуркунандаи бевосита).

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Нақши муқоиса дар андӯштани дониш ниҳоят бузург аст ва ҳар қадар объект мураккабтар бошад, ҳамон қадар роли муқоиса чун методи таҳқиқотӣ меафзояд. Ба ҳамин маънӣ, илми наҳв аз мураккабтарин ва пурбаҳстарин бахши забоншиносӣ дар тамоми забонҳои олам ба шумор меояд, ки аз худ кардани он бидуни муқоиса бисёр мушкул аст. Аз ин рӯ, таҳқиқи феълҳои монда ва гузарандаи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бо роҳи муқоиса аз мақбултарин василаи шинохти ин масъала доништа мешавад. Дар мақолаи мазкур аз методи муқоиса васеъ истифода бурда шудааст. Чунки ҳангоми забонмӯзи мо грамматикаи забони тоҷикиро бо забони англисӣ вақте ки муқоиса менамоем ба шунаванда ё омӯзандагонии дилхоҳ забон фаҳмотар мешавад. Ин аст, ки методи муқоисавии омӯхтани забонҳо, яке аз методҳои асосии таҳлили илмӣ ба ҳисоб меравад.

Натиҷаи таҳқиқот ва баррасии онҳо.

Аксарияти феълҳои забони тоҷикӣ ба гурӯҳи феълҳои гузаранда дохил мешаванд. Феълҳои гузаранда пуркунандаи бевосита талаб мекунанд, ки он бо исм ё ҷонишини ифода меёбад. Пуркунандаи бевосита ба шакли суратнаёфта ва ё бо пасоянди “-ро” сурат ёфта омада, ба

саволҳои чӣ?, чиро?, киро? ҷавоб мешавад ва бо феъли бевосита алоқаманд мегардад.

Пуркунандаи бевоситаи суратнаёфта ода-тан бо феъли гузаранда ҳампахлӯ меояд, аммо пуркунандаи бевоситаи суратёфта гоҳо бо феъл ҳампахлу, баъзан дур аз феъл ифода меёбад: Низомиддин табассуми даври даҳонашро ғундошт [Ҷ. Иқромӣ, “Дувоздаҳ дарвозаи Бухоро”]. Дафъаи дигар ба худӣ хоҳишмандон ӯро Салим - муаллим кашола карда овард [Ф. Муҳаммадиев, “Сози Мунаввар”]. Кайҳо боз инкилобро мунтазир буд, зеро фаҳмида буд, ки инкилоб тоҷу тахти амир ва хонаи зулму зуроварио хароб мекунад, бинобар он инкилобро хурсандона пешвоз гирифт ва аввалин неъматҳои инкилобро ба даст овард. [Ҷ. Иқромӣ, “Дувоздаҳ дарвозаи Бухоро”].

Баъзан дар нутқ пуркунандаи бевосита зикр наёфта бошад ҳам, вай дар ягон шакл тасаввур карда мешавад: Мана, дидед-мӣ? [Ҳ. Карим, “Оқшуда”].

Дар назм бо феъли гузаранда ба шакли суратнаёфта омадани пуркунандаи бевоситаи суратёфта бисёр дида мешавад:

Эй дарранда, уқоби бадфарҷом,

Аз чӣ нағзоштӣ тазарв ором? .

[М. Турсунзода, “Аз Ганг то Кремл”].

Иҷозат деҳ, як дам нишинам дар барат,

Сер бинам мавҷҳои дилбарат...

[М. Қаноат, “Мавҷҳои Днепр”].

Баъзе феълҳо вобаста ба маънӣ, мавқеъ ва муносибати бо аъзоҳои ҷумла дошташон гоҳ чун феъли монда, гоҳ чун гузаранда меоянд. Масалан: шикастан, пухтан, рехтан: коса афтоду шикаст (монда) – вай косаро шикаст (гузаранда); гелос пухт, ширбиринҷро Ҳомид пухт, об аз сатил рехт, вай дар зерӣ ниҳолҳо об рехт.

Ҳамчунин баъзе феълҳои таркибии номӣ вобаста ба маъноӣ луғавӣ ҷузъӣ номиашон монда ва ё гузаранда шуда метавонанд. Чунончӣ: **дам гирифтани (монда), пешвоз гирифтани (гузаранда), гулдӯро задани, чеғ задани, ханда кардани, тоза кардани, кор кардани, такрор кардани ва ғайра. Ҳодисаи хайратангезе рух дод. Даря меҳост барои Давлат шуда худро ором, хотирчамъ нишон диҳад** [Р. Ҷалил, “Шӯроб”]. **Пагоҳ суҳбат ме-**

кунем, [Ф. Муҳаммадиев, “Сози Мунаввар”]. **Онҳо... аз пеши полизи Саидпахлавон гузашта истода ӯро табрик мекарданд.** [Ҷ. Иқромӣ, “Дувоздаҳ дарвозаи Бухоро”].

Аксарияти феълҳои таркибии номии гузаранда бо феъли ёридиҳандаи **кардан** ва ҳаммаъноӣ он **намудан** сохта мешавад: **ичро кардан (намудан), хурсанд кардан (намудан), даъват кардан (намудан), тайёр кардан (намудан)** ва м. ин.

Феълҳои гузаранда (Transitive Verbs)

дар забони англисӣ бо пуркунандаи бевосита истифода мешавад, амалро ба пуркунанда равона месозад ва инчунин метавонад дар худ пуркунандаи бавоситаро, ки барои кӣ иҷро шудани амалро мефаҳмонад, гирад. Дар зиддияти ин, феъли монда ҳеҷ гоҳ ба худ пуркунанда намегирад.

He sent the letter. (Letter = direct object of sent)

Вай *мактубро фиристод*. (*мактуб*=пуркунандаи бевоситаи *фиристод*).

She gave the lecture. (Lecture = direct object of gave)

Ӯ *лексияро хонд*. (лексия=пуркунандаи бевоситаи *хонд*)

Дар ин ҷумлаҳо, чизе барои пуркунанда анҷом дода мешавад.

Феъли гузаранда инчунин метавонад **пуркунандаи бавосита** дошта бошад, ки пеш аз пуркунандаи бевосита ба вуқӯ ояд. Пуркунандаи бавосита мефаҳмонад, ки амал ба кӣ ё барои кӣ иҷро шудааст, гарчанде ки калимаҳои *ба (to)* ва *барои (for)* истифода ҳам наshawанд. Дар мисолҳои зерин, фарқияти байни пуркунандаи бевосита ва пуркунандаи бавосита нишон дода шудааст:

He sent Robert the letter. Вай *мактубро* ба Роберт *фиристод*.

Пуркунандаи бевосита (*letter-мактуб*) амалро (*sent-фиристод*) ба худ қабул мекунад. Пуркунандаи бавосита (Robert-Роберт) нафар ё шахсе аст, ки мактуб ба вай фиристода шуд.

She gave her class the lecture. Ӯ *лексияро* ба синфаш *хонд*.

Пуркунандаи бевосита (*lecture-лексия*) амалро (*gave-хонд*) ба худ қабул мекунад.

Пуркунандаи бавосита (*class-сиф*) ин гурӯҳе мебошад, ки лексия ба онҳо дода шудааст.

Шинохтани калимаҳое, ки пуркунандаи бевосита ё бавоситаи феълҳо ҳастанд, биомӯзед. Вақте ки ин калимаҳо ҷонишин бошанд, онҳо бояд дар падежи объективӣ бошанд.

My sister **broke** the window - Хоҳарам тирезаро **шикаст**.

Дар ҷумлаи якум, калимае, ки баъди феъл омадааст (*window-тиреза*), пуркунандаи феъл ҳисоб меёбад. Мо барои он тирезаро метавонем пуркунанда гӯем, ки он амали феълро **қабул мекунад**. Ҳамаи пуркунандаҳои феъл амали феълро дар худ **қабул мекунанд**. Биёед мисолҳои дигари феълҳои гузарандаро бо пуркунандаҳои ҷида мебароем:

I **sold** some books. Ман якчанд китобҳоро фурӯхтам.

I **took** the bus. Ман автобусро гирифтам.

I **bought** a radio. Ман радио харидам.

I **understood** her question. Ман саволи ӯро фаҳмидам.

I **wrote** a letter. Ман мактуб навиستم.

She sings rock'n' roll tunes. (*rock'n' roll tunes receives the action of sings=transitive*)

Ӯ мусиқиҳои рокенроллро месарояд. (*мусиқиҳои рокенролл амали месарояд-ро қабул мекунад=гузаранда*)

Вақте, ки феъл дорои пуркунандае бошад, ки амали феълро дар худ қабул кунад, мо метавонем гӯем, ки феъл гузаранда аст. Феълҳои гузаранда назар ба феълҳои монда дар TOEFL бисёртар ҷида мешавад, аммо бисёри донишҷӯён дар бораи феълҳои монда мушкилӣ мекашанд.

Ҳар як забоне, ки мо меомӯзем ба худ оилаҳои гуногун доранд. Гарчанде бисёре аз забонҳо ба як оила дохил мешаванд, аммо онҳо аз ҷиҳати грамматикӣ аз ҳамдигар фарқ мекунанд.

Грамматикаи забони тоҷикӣ низ аз забони англисӣ фарқиятҳои зиёд дорад ва аз бисёр ҷиҳатҳо низ бо ҳамдигар алоқаманд ҳастанд. Яке аз фарқиятҳои асосии забони тоҷикӣ аз дигар забонҳо дар он аст, ки дар забони тоҷикӣ падеж вучуд надорад.

Умумияти феълҳои монда ва гузарандаи забони тоҷикиву англисӣ дар он аст, ки ҳам дар забони англисӣ ва ҳам дар забони тоҷикӣ феълҳои гузаранда дар худ пуркунандаи бевосита мегиранд. Мисол:

Ҷумлаҳои феъли гузарандаи забони англисӣ: He *sent* the letter - Вай *мактубро фиристод*. (*мактуб=пуркунандаи бевоситаи фиристод*).

She *gave* the lecture- Ӯ *лексиаро дод*. (*лексия=пуркунандаи бевоситаи хонд*)

Ҷумлаҳои феъли гузарандаи забони тоҷикӣ: Ман дар ин ҷо гусфанд мечаронам- Мечаронам – кӣ? – ман (мубтадо), дар кучо? – дар ин ҷо (ҳоли макон), чӣ? – гусфанд (пуркунаидаи бевосита). Ронанда мошинро ба қаторе бароварда, нигоҳ дошт. нигоҳ дошт кӣ? – ронанда (мубтадо), чиро? – мошинро (пуркунаидаи бевосита), дар кадом вазъият? – ба қаноре бароварда (ҳол).

Акнун аз умумият мегузарем ба фарқияти феълҳои монда ва гузарандаи забони тоҷикӣ ва англисӣ. Фарқияти феъли гузарандаи забони англисӣ аз тоҷикӣ дар он аст, ки феъли гузарандаи забони англисӣ инчунин ба худ пуркунандаи бавосита мегиранд. Мисол: Пуркунандаи бевосита (*letter-мактуб*) амалро (*sent-фиристод*) ба худ қабул мекунад. Пуркунандаи бавосита (Robert-Роберт) нафар ё шахсе аст, ки мактуб ба вай фиристода шуд.

He *sent* Robert the letter. Вай *мактубро* ба Роберт *фиристод*

Феъли мондаи забони тоҷикӣ бо пуркунандаи бавосита ва ҳол муносибат дошта метавонанд. Аз ин ҷиҳат саволҳои пуркунандаи бевосита чӣ?, чиро?, киро? бо феълҳои монда қор фармуда намешавад. Масалан, дар ҷумлаи «Салим аз ҷояш озод хест» муносибати амал бо аъзоҳои дигари ҷумла ба тарзи зер воқеъ мешавад: хест – кӣ? – Салим (мубтадо), аз кучо?- аз ҷояш (ҳоли макон), чӣ тавр? – озод (ҳоли тарзи амал.)

Дар забони англисӣ феъли монда дар худ умуман пуркунанда намегирад.

She sings every day – Ӯ ҳар рӯз суруд ме-хонад. Дар ин ҷумла пуркунанда ва ё предмет ҷида намешавад.

Ин фарқиятҳое ҳастанд, ки феълҳои монда ва гузарандаи забони тоҷикӣ ва англисиро аз ҳамдигар чудо менамояд, вале ба ин фарқиятҳо нигоҳ накарда, забони англисӣ бо забони тоҷикӣ, на танҳо дар соҳаи феъл, балки дар дигар ҷиҳатҳо низ умумияту фарқиятҳои зиёд доранд.

Хулоса: Методи муқоисавии омӯхтани забонҳо, яке аз методҳои асосии таҳлили илмӣ ба ҳисоб меравад. Ҳар як забон дорои қоидаҳои грамматикӣ хосси худ буда, омӯхтани он барои ҳар як забоншинос зарур ва муҳим мебошад. Гарчанде ки шахс метавонад бе омӯхтани қоидаҳои грамматикӣ забон, бо дилхоҳ забон ҳарф бизанад ҳам, вале грамматика ҳангоми китобату ишро ва корҳои илмӣ, хусусан тарҷума ва тафсир намудан бисёр муҳим мебошад. Нақши муқоиса дар омӯхтани дониш ниҳоят бузург аст ва ҳар қадар объект мураккабтар бошад, ҳамон қадар роли муқоиса чун методи тадқиқотӣ меафзояд. Ба ҳамин маънӣ, илми наҳв аз мураккабтарин ва пурбаҳстарин бахши забоншиносӣ дар тамоми забонҳои олам ба шумор меояд, ки аз худ қардани он бидуни муқоиса бисёр мушкул аст. Аз ин рӯ, таҳқиқи феълҳои монда ва гузарандаи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бо роҳи муқоиса аз мақбултарин василаи шинохти ин масъала доништа мешавад.

Муқоисаи байни феълҳои монда ва гузаранда дар забони англисӣ ва тоҷикӣ нишон медиҳад, ки феълҳои монда дар забони тоҷикӣ бо феълҳои гуногуни ёридиҳанда сохта шуда, феълҳои гузаранда бо пурқунандаи бевосита вобаста мебошад. Дар забони англисӣ бошад, феълҳои монда бо худ пурқунанда нагирифта, дар феълҳои гузаранда пурқунандаи бевосита истифода бурда мешавад.

Ин аст яке аз шохаҳои грамматикӣ феълҳо, ки донишмандон он дар тарҷума намудани матнҳои китобҳо, инчунин рӯзномаву маҷаллаҳо ба ҳар як шахсе, ки аз забони англисӣ ба тоҷикӣ ва ё баръакс ба тарҷума машғул ҳастанд, мусоидат хоҳад кард.

АДАБИЁТ

1. Арзуманов С. Забони тоҷикӣ. – Душанбе: Маориф, 1988.

2. Беляева М.А. Грамматика английского языка. – М.: «Высшая школа», 1971.

3. Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков. – Душанбе, 1975.

4. Джамshedов П. Сопоставительный анализ английских глагольных форм-разряда. – Душанбе, 1973.

5. Джамshedов П. Таджикско-английские соответствия. – Душанбе, 1974.

6. Каушанская В.Л. A Grammar of the English Language. – Ленинград, 1963.

7. Каушанская В.Л. English Grammar Exercises. – Ленинград: Просвещение, 1973.

8. Набиев Муродалий. Маҷмуаи машқҳо оид ба наҳви забони адабии ҳозираи тоҷик. – Қўлоб, 1992.

9. Саидов Раҳим. Забони адабии тоҷикӣ. Қисми 1. – Душанбе, 2008.

10. Типологияи муқоисавии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ. – Душанбе, 1978.

11. Ученые записки. Том 84. Кафедра английского языка. – Душанбе, 1973.

12. Шаҳобова М.Б. Забони англисӣ (English). – Душанбе: Дониш, 1982.

13. Шаҳобова М.Б. Опыт сопоставительного исследования строя таджикского и английского языков. – Душанбе: 1985.

14. Шубин Э.П. English Grammar. – Москва, 1968.

REFERENCES

1. Arzumanov S. Tajik language. - Dushanbe: Education, 1988.

2. Belyaeva M.A. English grammar. - M.: "Higher School", 1971.

3. Questions of philology and methods of teaching foreign languages.- Dushanbe, 1975.

4. Jamshedov P. Comparative analysis of the English continuous verb forms and Tajik languages - Dushanbe, 1973.

5. Jamshedov P. Tajik-English Correspondences. - Dushanbe, 1974.

6. Kaushanskaya V.L. A Grammar of the English Language. - Leningrad, 1963.

7. Kaushanskaya V.L. English Grammar Exercises. Leningrad: Enlightenment, 1973.

8. Nabiev Muradali. A set of exercises on grammar of the literary language current Tajik. - Kulob, 1992.

9. Saidov Rahim. Tajik literary language. Part 1. - Dushanbe, 2008.

10. Comparative typology English and Tajik languages. Dushanbe, 1978.

11. Scientific notes. Volume 84. Department of English languages. - Dushanbe, 1973.

12. Shahobova M.B. English language. - Dushanbe: Donish, 1982.

13. Shahobova M.B. Experience of a comparative study of the BUILDING of the Tajik and English languages. Dushanbe: Academy of SciencesTajik SSR. 1985.

14. Shubin E.P. English Grammar. Moscow, 1968.

ВЫВОДЫ

Г.И. Ризоева

СРАВНЕНИЕ ПЕРЕХОДНЫХ И НЕ-ПЕРЕХОДНЫХ ГЛАГОЛОВ В ТАДЖИКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Цель исследования: является объяснение общности и важности переходных и непереходных глаголов таджикского и английского языков.

Материалы и методы исследования. Роль сравнения в познании чрезвычайно велика, и чем сложнее объект, тем большую роль играет сравнение как метод исследования. В этом смысле наука о языке является одной из самых сложных и противоречивых ветвей языкознания во всех языках мира, которой без сравнения очень трудно овладеть. Поэтому изучение остальных и переходных глаголов таджикский и английский языки в плане сравнения - лучший способ рассматривания и признания этого вопроса.

Результаты исследования и их обсуждение. Язык занимает особое положение среди других явлений общества и входит в группу самых сложных и загадочных явлений общества. Может быть, именно по этой причине еще в период становления лингвиста сложился и достиг больших научных успехов сравнительный метод изучения языков как научный анализ основных методов. Ведь именно сейчас метод сопоставительного анализа языков позволяет полнее и глубже определить не только наиболее выдающиеся черты языков, но и их иногда упускаемые из виду черты. Это имеет особое значение, как для изучения иностранных языков, так и для изучения родных языков, и включение курса сравнительной грамматики и соотношений разных языков в цикл языкознания приветствовалось преподавателями филологических факультетов нашего высшего школы.

Выводы: Сравнение переходных и непереходных глаголов в английском и таджикском языках показывает, что переходные глаголы в таджикском языке образуются с помощью разных вспомогательных глаголов, а непереходные глаголы находятся в прямой зависимости. В английском языке глаголы не имеют наполнителя, а в переходных глаголах используется прямой наполнитель.

Это одна из грамматических ветвей глаголов, знание которой поможет в переводе текстов и книг, а также газет и журналов каждому человеку, который занимается переводом с английского на таджикский или наоборот.

Ключевые слова: глагол, сравнение, функция глаголов, перевод, действие, языкознание, сравнительные языки, прямое дополнение, косвенный дополнение, различие, английский язык, переходные глаголы, непереходные глаголы.